

Høring til rapporten "Sannhet og forsoning"

Dato

14.03.2024

Vår ref.

2024/2025

Deres ref.

Saksbehandler

Gro Kathrine Hendriksen
arkivar

PB 4013 Ullevål Stadion
0806 Oslo

postmottak@arkivverket.no
48 05 56 66

Org. nr.

961181399

Arkivverket viser til høring av rapporten «Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner».

I høringsuttalelsen vil Arkivverket særlig fremheve tre forhold. Først gjelder det forvaltning av og tilgang til dokumentasjon for kulturarv, identitet, historisk og rettslig kunnskapsutvikling, og hvordan dette samfunnsoppdraget skal ivaretas for det samiske samfunn og de nasjonale minoriteter som rapporten handler om. Videre handler det om tillitsbygging, bygd spesielt på erfaringer som Sámi arkiiva har gjort som en egen urfolksarkivinstitusjon i Arkivverket. Det tredje forholdet gjelder kunnskap om og dialog med ulike samiske brukergrupper og andre, relevante brukere, for å utvikle en bedre tilgang slik dokumentasjon.

Arkivverket vil trekke frem og beskrive de oppgaver som er relevant for kommisjonens rapport og anbefalinger. Arkivverket vil understreke eget, så vel som andre offentlige institusjoners ansvar, for å bidra til reparasjon av den historiske fornorskingspolitikken uønskede virkninger og skader på det samiske samfunn på individuelt og kollektivt nivå. Det samme gjelder for kvener/norskfinner og skogfinner. Kommisjonsrapporten legger generelt et felles grunnlag for å endre rammebetingelser for forholdet mellom urfolk og nasjonale minoriteter, og den nasjonale majoritetsbefolkningen. Avslutningsvis inviterer Arkivverket til dialog med de aktuelle myndigheter når det gjelder det videre arbeidet med å realisere kommisjonsrapportens forslag til tiltak.

Dokumentasjon fra ulike ståsteder

Arkivverket ved Sámi arkiiva vil innledningsvis få berømme de mer enn 760 personer som har tatt på seg å dele sine individuelle og personlige beretninger med kommisjonen. Beretningene utgjør et grunnleggende dokumentasjonsbidrag til Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid med

Arkivverket

å skape en felles plattform for et oppgjør med den statlig baserte fornorskingspolitikken i Norge. Den eskalerte fra siste del av 1800-tallet, og siktet mot etnisk assimilering av det samiske urfolk og de to nasjonale minoriteter kvener/norskfinner og skogfinner.

Rapporten påpeker flere steder en mangel på dokumentasjon som ville vært aktuelt å bruke for å løse kommisjonens oppdrag. Allerede i kommisjonens innledende høringsmøte på Stortinget før rapporten var ferdig, adresserte Arkivverket ved Sámi arkiiva dagens utfordringer med å skaffe fram dokumentasjon om samer, kvener og skogfinner i offentlige arkivinstitusjoner. Samtidig understreket Arkivverket ved Sámi arkiiva at det finnes muligheter for å øke samfunnets tilgang til slik dokumentasjon gjennom å spore opp og utforske eksisterende arkiver.

Arkivverket er samfunnets største dokumentforvalter. Det har som sitt særlige samfunnsoppdrag å bidra til en effektiv dokumentasjonsforvaltning. Det gjelder å sikre, bevare og tilgjengeliggjøre offentlige arkiver, så vel som et bredt og allsidig utvalg av dokumentasjon fra privat sektor. Tilgang til egen historie, kultur og andre kilder som omhandler eller berører ens egen situasjon, er en grunnleggende og alminnelig rettighet både på kollektivt og individuelt nivå i et demokratisk samfunn. Arkivdokumentasjon nyttes i forskning, i etablering av historieforståelse, identitet og til å trygge rettssikkerhet.

Som kommisjonsrapporten med rette peker på, haster det å øke dokumentasjonstilgangen når det gjelder urfolks- og minoritetssamfunn. Samlet sett forvalter Arkivverket uten tvil arkiver som kan bidra til en samfunnsmessig og kulturell reparasjon av skadevirkninger av den historiske fornorskingspolitikken, for eksempel for å revitalisere språk eller utforske samisk sosialhistorisk utvikling. Det samme gjelder alle de fem pilarer for tiltak som rapporten stiller opp.

Sentrale offentlige arkiver som kan kaste lys over fornorskingspolitikken, er i dag under Arkivverkets forvaltning. Departementsarkivene blir bevart hos Arkivverket - Riksarkivet, mens arkiver med dokumentasjon av selve gjennomføringen av fornorskingspolitiske tiltak innen blant annet jordbruks- og reindriftsadministrasjon, skoleadministrasjon, språk og kirke, tas vare på ved flere av statsarkivene. Det samme gjelder for helse- og sosialadministrasjon, herunder internat og barnehjem.

Sámi arkiiva i Guovdageaidnu har et landsdekkende ansvar for arkiver skapt i det samiske sivile samfunnet. Disse vil særlig kunne bidra med dokumentasjon av fornorskingspolitikkenes virkningshistorie sett fra andre ståsteder enn de offentlige myndigheter og autoritetspersoner har. For den kvenske og skogfinske minoritetens del finnes det i dag ingen egne arkivinstitusjoner. Arkivverket ved Sámi arkiiva merker seg et særskilte

ansvar for å ivareta dokumentasjon for disse gruppene. I kommisjonsrapporten foreslås et kompetansesenter om fornorskingspolitikk der kunnskapsformidling og forskning utgjør kjernen av senterets virksomhet. Arkivverket ved Sámi arkiiva er rede til å bidra i et slikt prosjekt slik kommisjonsrapporten foreslår.

Tillitsbygging

Kommisjonsrapporten understreker behovet for at offentlige institusjoner i alle samfunnssektorer, på alle forvaltningsnivåer, vurderer hvordan de best mulig kan bidra til forsoning på bakgrunn av den felles innsikt i fornorskingspolitikkenes virkningshistorie som nå foreligger. Tillitsbygging, gjensidig respekt og kompetanse er viktig for tiltak som skal reparere skadevirkninger av historisk urett. Erfaringer som Arkivverket ved Sámi arkiiva har med tidligere innsamling og tilgjengeliggjøring av dokumentasjon fra det samiske samfunn, viser verdien av at en samisk arkivinstitusjon med en relativt høy kompetanse på språk og kultur, står bak. Arkivverket ved Sámi arkiiva ser fram til å nyttiggjøre seg disse erfaringene, og utvikle det langsiktige arbeidet med tillitsbygging som ledd i en forsoningsprosess.

Arkivene fra statlig, kommunal og privat sektor utfyller hverandre og dokumenterer samfunnet fra ulike vinkler og ståsteder. Dette samspillet danner det beste utgangspunktet for dokumentasjonsgrunnlaget for forskning, historieforståelse, identitet og rettssikkerhet. Arkivverket har nå utarbeidet en helt ny bevaringsplan for samiske privatarkiv. Den skal bidra til et systematisk og målrettet innsamlings- og bevaringsarbeid på feltet. Bevaringsplanen skisserer rammer og retning for en fremtidig samhandling mellom ulike samiske bevaringsinstitusjoner og andre med særskilt ansvar på feltet samisk dokumentasjon.

Bevaringsplan for samiske privatarkiv er utviklet innen rammene av internasjonal og nasjonal rettsutvikling gjeldende urfolk og minoriteter. Ifølge Adelaideerklæringens intensjon skal befolkningsgruppene selv skal ha kontroll med, verne og utvikle sin kulturarv. Ifølge FNs erklæring om urfolks rettigheter artikkel 31 har urfolk rett til å bevare, ha kontroll med, verne og utvikle sin kulturarv, sin tradisjonelle kunnskap og sine kulturuttrykk. Statene skal i samråd med urfolkene gjennomføre effektive tiltak for å følge opp innholdet i erklæringen.

Truede språk i Norge – digital tilgang

Unesco fastslår at tilgang på dokumentasjon i arkiver er en grunnleggende faktor for å motvirke et truet språks sårbarhet. Et av forslagene i kommisjonsrapporten er nettopp målrettet satsning på bruk av kvensk og samiske språk i det offentlige rom.

Arkivdokumentasjon i form av vokale dokumenter (båndopptak), er en delvis uutnyttet kunnskapskilde for å revitalisere urfolks- og nasjonale minoriteters språkutvikling. Som en forvalter av samiske vokalararkiver med opptak av språkbrukere med samisk som morsmål, har Sámi arkiiva et betydelig ansvar på feltet (jf. [Sørsamiske fortellinger - Arkivverket](#)). Sápmi strekker seg over riksgrensene i Norden og Russland, og i vokalararkivene finnes verdifulle opptak fra svært mange av disse samiskspråklige samfunnene. Dessuten har muntlig videreføring vært sentralt i å overføre verdifull samisk tradisjonell kunnskap i det samiske samfunn.

Akselererende samfunnsendringer, herunder demografisk urbanisering, gjør utvikling av forbedret digital tilgang til overlevert samisk, kvensk og skogfinsk kunnskapsmateriale ekstra presserende. Et sentralt bidrag fra Arkivverket på feltet er derfor nettopp å tilrettelegge for digital tilgang til slike vokale arkiver. Disse kan også nyttes i ulike typer løsninger knyttet til data, språkteknologi og språkkorpus i takt med den digitale tekniske revolusjonen som er på gang. For å innhente og tilgjengeliggjøre nytt språkmateriale på feltet for brukere, er samarbeid med ulike språksentra og forskningsmiljøer sentralt.

Å øke digital tilgang til arkivmateriale og formidle kunnskap om tilnærminger til dokumentasjon og bruk av arkiver, er vesentlig i gjensidige forsoningsprosesser mellom nasjonale majoriteter, urfolk og nasjonale minoriteter. Det handler om betydningen av å spre kunnskap om minoriteter og urfolks språk, historie og samfunnsliv, og unngå kunnskapsmangel i stor skala, jf. Universitetet i Trondheims oppgjør med tidligere reproduksjon av en uheldig innvandringsmyte om sørsamer. Digital tilgjengelighet er i dagens samfunn nærmest en nødvendig ingrediens for bruk av kilder innen historie, tradisjonell kunnskap og økt bruk og språk.

Teknologi skaper muligheter for å videreføre árbediehtu - samisk tradisjonell kunnskap, i en tid med raske samfunnsendringer. Arkiver kan nettopp bidra til å unngå ytterligere tap av samisk språk og kulturarv. God digital infrastruktur legger forholdene til rette for grenseoverskridende samarbeid i Sápmi. Sametinget har understreket det offentliges ansvar for å utvikle et godt tilbud til den samiske befolkningen når det gjelder digitale tjenester og produkter, og for å påse at samisk likestilles med norsk på de digitale arenaer. Digitalisering gir en unik mulighet til å styrke de samiske språkene og forsterke språkarenaer ved å tilby og tilrettelegge tjenester på samisk.

Arkivverket

Digitalarkivet er i dag Arkivverkets publiseringskanal for arkivmateriale. Arkivverket ved Sámi arkiiva har et tilbud om gratis digitalisering av arkiver som oppbevares i samiske museer og kulturinstitusjoner. På Arkivportalen blir opplysninger om arkivmaterialet gjort tilgjengelig for publikum. Arkivverket ved Samisk arkiv arbeider kontinuerlig med å forbedre den digitale tilgangen til spesifikt samisk relevant arkivmateriale.

Den digitale søkeportalen Nuohtti inngår i et samarbeid mellom riksarkivarene i Sverige, Finland og Norge. Portalen fungerer som en form for repatriering, i og med at materialet som er samlet inn i det samiske samfunn, tilbakeføres gjennom en digital deling i portalen. I Nuohtti gis slik tilgang til en hel del samisk arkivmateriale i europeiske arkiv- og museumsinstitusjoner. Nuohtti er søkbar på flere språk, herunder samisk, og portalen har uttalte etiske retningslinjer.

Litt om brukerne

Arkivverket gjennomførte i 2022 en utforskning om bruk av arkiver om samiske forhold. Eksisterende brukeres utfordringer var lav tilgang til samisk materiale i digital form, og for lite veiledning om hva som finnes. Brukere beskrev at de gjerne lyktes med sine søk dersom de fikk hjelp av lokale arkivarer, men ikke ved å lete på egen hånd i Arkivportalen eller i Digitalarkivet. Potensielle brukere understreket at de hadde klare behov for å finne opplysninger basert på samisk relevant arkivdokumentasjon, men trengte veiledning i hva bestanden inneholder, og eventuelt en samisk temainngang, for å kunne lykkes med søk. Et gjennomgående funn var at samisk materiale i arkivene var vanskelig gjenfinnbart.

Både nye og drevne brukere ønsket at mer samisk materiale digitaliseres, bedre inngang, og mer informasjon om hvordan de kan nyttiggjøre seg materialet. Noen påpekte at de nye læremålene (2020) i videregående skole, skaper et større behov for at elever har tilgang til arkivkilder til bruk i samisk historie og samfunnsfag. Utfra brukerperspektivet bør tilgjengelighetsaspektet ved digitalisering av samisk materiale fremover tillegges større vekt.

Sannhets- og forsoningskommisjonens arkiv

Kommisjonens arkiv ble avlevert til Arkivverket 29.1.2024, og Arkivverket vil forvalte arkivet i fremtiden. I henhold til kommisjonens mandat gitt av Stortinget, utarbeidet kommisjonen særskilte retningslinjer for tilgang til materialet i arkivet og laget oversikt over mapper som kan være allment tilgjengelige. Taushetsbelagt materiale er elektronisk klausulert.

Arkivverket

Kommisjonsarkivet gir innsikt i den etniske assimileringspolitikens konsekvenser for språk, kultur, levkår og sosiale relasjoner. Informasjonen er gitt i intervjuer, i opptak, på kommisjonens offentlige møter, også i skriftlig form. Dokumentasjonen vil i fremtiden kunne danne et viktig grunnlag for forskning, samtidig som den inneholder sensitiv informasjon. Hele arkivet vil derfor ikke være tilgjengelig for allmennheten. Deler av arkivmaterialet er klausulert og vil kun være tilgjengelig for personene informasjonen gjelder, eller for forskere med forskertilgang. Arkivverket forvalter arkivet etter de til enhver tid gjeldende regler for forskerinnsyn og personvern etter forvaltningsloven

Arkivverkets fremtidige bidrag til kommisjonens anbefalinger

Arkivverket merker seg anbefalingene i kommisjonens rapport som nå er under høring. Vi ser positivt på muligheten for å bidra inn i et slikt forsoningssenter, og ønsker velkommen en dialog med de ansvarlige departementene for å utforske hvordan vi sammen kan bidra til å realisere kommisjonens anbefalinger. En slik dialog vil ikke bare bidra til å fremme forståelsen og anerkjennelsen av samisk og kvensk/skogfinsk kulturarv, men også understøtte arbeidet med sannhet og forsoning mellom staten Norge og det samiske folk.

Med hilsen Arkivverket

Inga Reidun Bolstad
riksarkivar

Kjetil Korslien
områdedirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har ingen underskrifter